

ÇİVİYAZISI VE ÇİN'İN FAL YAZITLARI

Yrd. Doç. Dr. Semine İmge AZERTÜRK*

Öz

Yazının icadı, insanoğlunun uygarlaşmaya başlamasının önemli aşamalarından biridir. Tarih boyunca farklı kültürler, farklı yazı sistemleri oluşturmuştur. Çiviyazısı, Hieroglif ve Çin yazısı bunların önemli örneklerindedir.

Çiviyazısı M.Ö. 4000'li yılların sonlarında Mezopotamya'da yaşamış olan Sümerliler tarafından icat edilmiştir. Eski Önyasya'da farklı diller konuşan halklar tarafından da benimsenmiş ama günümüze kadar gelememiştir.

Fal Yazıtları, Çince'nin bilinen en eski yazı sistemidir. Fal Yazıtlarındaki imlerin zaman içinde gelişmesiyle günümüzde kullanılan Çin yazısı formuna ulaşılmıştır. Bu yüzden Fal Yazıtlarına şu anki Çin yazısının ve imlerin temelidir diyebiliriz.

Bu çalışmada, çok eskiye dayanan Çiviyazısı ve Fal Yazıtları ele alınarak incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çiviyazısı, Sümerler, Fal Yazıtları, Çin Yazısı, Yazı

THE CUNEIFORM SCRIPT AND ORACLE BONE SCRIPTS

Abstract

The invention of writing is one of the most significant steps of mankind approaching civilization. Throughout history, various cultures have developed different kind of writing systems. Cuneiform Script, Hieroglyph and Chinese Script are the most important writing systems.

The Cuneiform Script was invented by the Sumerians who lived in Mesopotamia towards the end of B.C 4000. Even though it was embraced by many folk in ancient Asia Minor that had various spoken languages, this script has not survived until the present.

* Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Çin Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı,
azerturkimge@hotmail.com

Oracle Bone Scripts are the oldest known writing system in Chinese. The Chinese Script was formed as the Oracle Bone Script symbols evolved through time. For this reason, the Oracle Bone Scripts convey the foundation of today's Chinese Script and symbols.

The analysis of the early Cuneiform Script and Oracle Bone Scripts shall support this piece of work.

Key Words: Cuneiform Script, Sumerians, Oracle Bone Scripts, Chinese Script, Writing

1. Giriş

“Yazı en genel tarifıyla, ağızdan çıkan seslerin, dolayısıyla sözcüklerin, kulak ya da jest yardımı olmaksızın, gözle görülebilen, bazen de dokunulabilen işaretler halinde biçimlendirilerek kaydedilmesini sağlayan araçtır.”¹

“İnsanoğlu var olduğundan beri, duygu ve düşüncelerini başka kişilerle paylaşabilmek için çok çeşitli iletişim yolları bulmuştur. Bunların ilk örnekleri arasında, günümüzde dahi pek çok toplum tarafından kullanılan görsel işaretleri, yani ateş, duman ve ışığı ya da akustik işaretler olarak adlandırdığımız davul ve ıslık çalmayı gösterebiliriz. Ancak bütün bunlar zaman ve alan açısından sınırlanmıştır. Yani mesaj verildikten hemen sonra kaybolurlar.”² Eski Latin deyimini olan “Söz uçar, yazı kalır”³ deyimini, yazının alan ve zaman açısından kısıtlanmayan iletişim aracı olduğunu vurgulayan güzel bir örnektir.

İnsanı hayvanlardan ayıran en önemli özelliklerden biri yazıdır. Yazı, ancak belli bir uygarlığa erişen toplumların iletişim aracıdır. Bu yüzden kimi tarihçiler, uygarlığın başlangıcını yazının bulunuşuna bağlar.

Yazının icadı, uzun ve karmaşık bir tarihe sahiptir. Yazının, tarihi gelişiminde hâlâ aydınlanmamış noktalar gizemini korumaktadır. İnsanoğlu yazıyı bulmadan önce yazı gerektirecek konularda farklı yöntemler geliştirmişlerdir. Bunlardan biri “hesap taşlarıdır.”⁴

¹ Selen Hırçın, *Çiviyazısı*, Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları:2, İstanbul 1995, s. 1.

² Hırçın, *age.*, s. 1.

³ Carl Faulmann, *Yazı Kitabı*, çev. İtir Arda, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2001, s. 11.

⁴ Hesap taşlarına “token” adı da verilmektedir. Bu hesap taşları, kilden yapılmış pişirilerek sertleştirilmiş üzerleri şekillere ayrılmış çeşitli formları vardır. Bu taşların her biri farklı bir nesneye karşılık gelir ve ticareti yapılan malların türü ile ölçüsü hakkında bilgi vermektedir. Hırçın, *age.*, s. 1-2.

“Hesap kaydı sözlü olarak tutulamaz. Yazı işte bu çok basit nedenden doğmuştur denilebilir.”⁵ Mezopotamya’da, hesap taşlarının yazıya geçiş sürecinde önemli bir yere sahip olduğu düşünülmektedir. “İlk olarak Pierre Amiet ve Maurice Lambert tarafından öne sürülen, daha sonra Denise Schmandt-Besserat tarafından geliştirilen hipotez, yazının kökenini Neolitik döneme kadar indirir ve hesap taşlarından başlatır.”⁶ “Zaman içinde basit ve karmaşık hesap taşlarının biçimleri kil tabletler üzerine kamışlarla piktogram olarak çizilerek çiviyazısının öncüsü olan Mezopotamya resim yazısı başlamıştır.”⁷

“Dünyada bilinen en eski yazılı belgelerin M.Ö. 4000 yıllarına ait Sümerlerin Çiviyazılı⁸ kil tabletleri olduğu söylenmektedir.”⁹ Mezopotamya’da kullanılan Çiviyazısı Batı Uygarlığının temelini oluşmasında çok önemli rol oynamıştır.

Fal Yazıtları¹⁰ Çin’de Shang Hanedanlığı (M.Ö.14.yy-M.Ö.11.yy) döneminden kalmaz. Fal Yazıtlarına genelde Sarı Irmak¹¹ havzasında rastlanmaktadır. Fal Yazıtları Çin yazısının ilk örneklerini oluşturur. Daha sonra kullanılan Dazhuan¹², Shiguwen¹³ ve Jinwen,¹⁴ Fal Yazıtlarındaki imlerin zaman içinde gelişmesiyle oluşmuş yazı formlarıdır.

Bu iki yazı biçimsel ve yapısal açıdan incelendiğinde farklılıkları göze çarpmaktadır. Bu çalışmada, belirli başlıklar altında Çiviyazısı ile Fal Yazıtlarının özellikleri ve farklılıkları incelenecektir.

⁵ Georges Jean, *Yazı İnsanlığın Belleği*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002, s. 12.

⁶ Gül Pulhan, “Yakındoğu’da Yazının Ortaya Çıkışı”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, Tarih Vakfı, İstanbul 2003 Ocak, sayı:109 C. 19, s. 47.

⁷ Pulhan, *agm.*, s. 48.

⁸ Çiviyazısı sözcüğü, Latince “cuneus (çivi)” ve “forma (şekil)” sözcüklerinin birleştirilerek “çivi şeklindeki yazı, çiviyazısı” olarak adlandırılmasıyla oluşmuştur. İlk defa 1712 yılında E. Kampfer tarafından ileri sürülen bu isim, bilim dünyasında kabul görmüş ve günümüze kadar bu şekilde kullanılarak gelmiştir. Nafiz Aydın, *Sümerce Dilbigisi*, Antalya 2000, s. 46.

⁹ Hırçın, *age.*, s. 4.

¹⁰ Fal Yazıtları 甲骨文(Jiǎgǔwén): 甲(Jiǎ) kaplumbağa kabuğu, 骨(Gǔ) kemik, 文(Wén) yazı anlamına gelmektedir.

¹¹ Çin’in ikinci uzun nehridir. Uzunluğu 5464 metredir. Çin’in batısından Bohai Denizine akar. Eski Çin uygarlığının beşiğidir.

¹² Dàzhuan 大篆: Zhou Hanedanlığı (M.Ö. 11.yy- M.Ö. 221) döneminde kullanılan yazıdır.

¹³ Shígǔwén 石鼓文: Savaşan Beylikler Döneminde (M.Ö. 475- M.Ö. 221) davul biçimindeki taş bloklara yazılan yazılardır.

¹⁴ Jīnwén 金文: Shang Hanedanlığı ve Zhou Hanedanlığı döneminde antik bronz kapların üzerine yazılmış yazılardır.

2. Çiviyazısının Biçimsel Özellikleri

İnsanlığın uygarlaşma sürecinde büyük öneme sahip olan ve insanoğluna çağ atlatan yazının geçmişine baktığımızda, onun sistemli mükemmel görselliğinden ve güçlü estetik güzelliğinden etkilenmemek mümkün değildir.

Çizgi tarzı ve yazılış açısından bakıldığında, gelişmiş çiviyazısında, göze çarpan en önemli dış özellik her bir çizginin önündeki üçgenel oluşumlardır ve bu üçgenel oluşumlar çivi şeklini andırmaktadır. Çiviyazısındaki çizgiler yatay, dikey ve “köşe çengel”¹⁵ denilen çizgilerden oluşur, yuvarlak ve kavisli çizgiler nadiren görülür. Çizgilerin oyma izi, Fal Yazıtlarına göre çok geniş ve derindir.

Şekillere yapısal açıdan bakıldığında ise, Çiviyazısının şekilleri düzgün, düzenli, şekiller birbirine çok yakın olup, çoğunlukla yatay ya da dikey birbirine paralel çizgiler kullanılır. Şekillerin dışa vuran özelliği Fal Yazıtlarına göre sabit yapıları ile belirlenir ve açıkça seçilir.

Metinlerin ve şekillerin yazma (kazıma) düzeni incelendiğinde, Çiviyazısında, daha düzgün ve sıkı bir metin düzeni gözlenir. Şekillerin büyüklüğü genellikle birbiriyle tutarlı, çoğu zaman yatay olarak birbiriyle olan sıkı bağlantı, metnin bütünündeki güçlü dokuyu ve ahengi gösterir.

Tarz olarak, Çiviyazısı gelişme sürecinde de sürekli değişim içerisinde olmuştur. Genel olarak soyuta, basite, standartlaşmaya ve sabitleşmeye doğru giden bir eğilim göstermiştir. Bu süreçte değişik bölgelerde şekiller farklılıklar göstermiştir. Örneğin Asur yazıları daha formal, daha dört köşeli ve birbirine yakın, Babil yazıları ise, daha yumuşak ve ince fakat bütünüyle bakıldığı zaman, keskin, sıkı, düzgün ve düzenli özellikler taşımaktadır.

3. Fal Yazıtlarının Biçimsel Özellikleri

Fal Yazıtları, daha çok çizgilerden oluşur. Nesnelere kaydeden piktogram şekillerden yani resim yazısından meydana gelmiştir. Uzun bir süre içinde değişime uğrayan piktogramlar gelişip soyut çizgilere ve sembolere dönüşmüştür. Çizgiler daha çok düz olup, iki uçları sivridir. Düz çizgilerin yani sıra, kavisli ve dönüşlü çizgiler de görülmektedir. İki düz çizginin birleşmesinden ya da kesişmesinden oluşan köşeli oluşumlar sık görülmektedir.

¹⁵ Hırçın, *age.*, s. 10-11.

Fal Yazıtlarının şekillerinde yukarıda bahsedildiği gibi, dikey, yatay, eğimli, kavisli, dönüşlü çizgiler görülür. Şekillerin yan yana olan yakınlığı uzaklığı karışık ve düzensiz olmakla birlikte şekillerde sıkı düzenli bir form da yoktur. Uzun ve yatay şekiller bir arada bulunurken, kare ve dairesel şekiller değişkenlik gösterir.

Fal Yazıtlarında metinlerin ve şekillerin yazma düzenine bakıldığında, şekillerin büyüklüğü küçüklüğü farklı, uzunluğu kısalığı inişli çıkışlı, arka arkaya birbirini tamamlayıcı ahenkli, yatay ve dikey sıralar kuvvetli, uyumlu ve dinamik bir üslup ile bir birini takip eder. Yukarıdan aşağıya bakılırsa şekillerin birbirini takip eden sıraları düzenli, sağdan sola bakıldığında ise, belli belirsiz bir sıra görünümü vardır. Gerek şekiller gerek dikey ile yatay sıraların yerleştirilmesinde büyüklü küçüklü, darlı genişli, iç içe girmiş bütünlük doğal ve uyumlu bir bağlantı oluşturur, ince bir zevk ve güzellik duygusu sergiler.

Fal Yazıtlarında gerek çizgilerin yazılışı, gerek şekillerin yapısı, gerekse metin düzenlerinde gözlemlenen özellikler birbiriyle uyumludur. Saf, doğal, güçlü ve değişken bir anlatışı vardır.

Piktogramlardan gelişmiş, gelişim sürecinde benzer soyutlaşma ve sembolleşme özelliklerini taşımalarına rağmen bu iki yazı görsel ve biçimsel açıdan farklı özellikler oluşturmuştur.

4. Yazı Materyalleri, Araçları ve Yazım Tarzı

Çiviyazısı ve Fal Yazıtları biçimsel açıdan incelendikten sonra, birbirinden farklı olan özellikleri ve tarzları nasıl meydana gelmiştir sorusu akıllara gelebilir. Yazı materyalleri ve araçları açısından iki yazı karşılaştırılırsa, bu sorunun cevabına ulaşılabilir.

4.1. Çiviyazısının Materyalleri ve Yazım Tarzı

Çiviyazısı, kilden yapılmış tabletlere kamıştan, bazen de tahtadan yapılmış kalemlerle¹⁶ yazılırdı. “Yazıcılar önce yumuşak kile, tabletin istenen şeklini verirlerdi. Sonra bu kalemlerin sivri ucu kile hafifçe bastırılarak çivi şeklini meydana getiren yazılar yazılırdı, bu tabletler daha sonra güneşte kurutularak, ya da ateşte pişirilerek sertleştirilirdi.”¹⁷ “Başlangıçta, yazıcılar, varlıkları ya da nesnelere kil tabletlere kamış

¹⁶ Kamış ve tahtadan yapılan kalemler günümüze kadar ulaşmamıştır. Ama çiviyazısı uzmanları yaptıkları araştırmalar sonucunda üç tür kalem kullanıldığını saptamışlardır. Köşeleri oluşturmak için kullanılan üçgen biçimli kalem, çivi için ucu oyulmuş kalem ve sayıları kaydetmek için kullanılan yuvarlak uçlu kalem. Georges, Jeans, 2002, s.15.

¹⁷ Hırçın, *age.*, s. 10.

kalemlerle resmediyorlardı. Bundan da anlaşılacağı gibi, çiviyazısı başlangıçta piktogramik türde bir resim yazısı idi. Çivi şeklinde olmadığı gibi, basit, ince, düz ve kavisli çizgilerle nesnelere resmediliyordu. Fakat kil tabletler üzerine resmederken karşılaşılan zorluklar nedeniyle, zamanla piktogramik yazı bırakıldı, yumuşak kil üzerine bastırarak suretiyle yani “basma” tekniğiyle yazmanın çok daha kolay olduğu fark edildi. Böylece doğal olarak, çivi görünümünü andıran şekiller de oluşmuş oluyordu.”¹⁸

“Akad dönemine (M.Ö.2340-2159) gelindiğinde çivi şekli görülmeye başlanmıştır.”¹⁹ Çivi şekli bu yazıların göze çarpan en önemli özelliği olmuştur. Bu temel özelliğin etkisiyle keskin, sıkı, doğru ve düzenli görünen çiviyazısının zamanla bütünsel bir tarzı gelişmiştir.

4.2. Fal Yazıtlarının Materyalleri ve Yazım Tarzı

“Fal Yazıtları Çince adından da anlaşılacağı gibi, kaplumbağa kabuklarına ve hayvan kemiklerine yazılmış yazılardır.”²⁰ “Yin Şehrinin kalıntılarında yapılan kazılarda çıkarılan, Shang Hanedanlığına ait Fal Yazıtlarında kullanılan kaplumbağa kabuklarının sayısı, hayvan kemiklerinden daha fazladır. Kehanette bulunmak için ister kaplumbağa kabuklarına isterse hayvan kemiklerine yazılmış olsun, hepsinin kazınarak meydana getirildiği bellidir. Fal Yazıtlarının yazımı sırasında kullanılacak materyallerin sertliği, kaplumbağa kabukları ve hayvan kemiklerine göre daha serttir. O dönemde tercih edilen başlıca malzemeler, bronz bıçaklar ve bronz delgilerin yanı sıra yeşim taşından yapılmış bıçaklardır. Kabukların ve kemiklerin yapısı, sert, kaygan, kazınması çok zor, yazarken bastırarak güç kullanmayı gerektiriyordu. Bu özelliklerden dolayı çizgiler, sert, keskin, kare formundaki şekiller, yuvarlak formlara göre daha çok, çizgiler de yapısal olarak basit ve sınırlı, şekiller de sık sık değişime uğramaktaydı. Fal Yazıtlarında bıçak kullanılması doğan bir özellik de yazının gelişigüzelliği ve kuralsızlığıdır. Bu yüzden şekillerin yapısı değişken, aynı şeklin çizgi sayısı az ya da çok olabildiği gibi çizgiler ve şekillerin metinde yerleştirilmesi de düzensizdir.”²¹ Bütün bunlara rağmen Fal Yazıtlarının şekilleri arasında güzel şiirsel bir uyum vardır.

¹⁸ Hırçın, *age.*, s. 10.

¹⁹ Jean, *age.*, s. 18.

²⁰ Wang Yuxin, “Zhongguo Jiaguwen Xue”, Shanghai Renmin Chubanshe, Shanghai 2009, s. 51.

²¹ Lu Jiefeng, “Xiexing Wenzhi Yu Jiaguwen De Shili Bijiao Yanjiu”, Yishu Sheji Luntan, 2005, Zongdi 114 Qi, s. 40.

Karşılaştırmadan da anlaşılacağı gibi, Çiviyazısı ve Fal Yazıtlarının özellik ve biçim bakımından önemli farklılıklarının nedeni, yazarken kullanılan materyal, araç ve kullanılan malzemeye bağlı olarak da yazım tarzının farklı olmasından kaynaklanmaktadır.

5. Bölgesel Unsurların Yazı Malzemelerine ve Tarzına Olan Etkisi

5.1. Bölgesel Unsurların Çiviyazısında Kullanılan Malzemelere Olan Etkisi

“Mezopotamya halklarının kil tabletleri yazı malzemesi olarak seçmeleri doğal ve kolay anlaşılabilir bir durumdur.”²² “Mezopotamya, sözcük olarak ‘ırmaklar arasındaki ülke’ anlamına gelir”²³, “Dicle ve Fırat Nehirleri arasındadır, günümüzde Irak’ın başkenti Bağdat’ın kuzeyinden Basra Körfezine kadar uzanan bu Ortadoğu bölgesinin iklimi, aşırı sıcak ve kurudur, toprağı kendi başına bırakıldığında kıraç, rüzgara açık, ve verimsizdir. Düz arazi, ırmaklar tarafından oluşturulmuştur. Bu nedenle neredeyse hiç maden yoktur ve taş çok azdır. Bataklıklardaki kocaman sazlıklar bir yana bırakılacak olursa, hiç kerestelik ağaç da bulunmaz.”²⁴

“Sümer halkı buraya daha ilk yerleşir yerleşmez sulama fikrini akıl etmiş, bu da Dicle ve Fırat Nehirlerinin zengin alüvyon taşkınlarını toparlayıp kanallara akıtmalarını ve tarlalarıyla bahçelerini sulayarak verimli hale getirmelerini sağlamıştır. Maden ve taş kıtlığına karşı bir çare olarak, hemen hemen hiç tükenmeyen ırmak kilini ve çamurunu çanak çömlek, levha haline getirerek fırınlamasını öğrenmişlerdi. Daha sonra kaliteli ve her yerde bol bol bulunan kil üzerine yazma sistemini bulmuş, tabletler yazıldıktan sonra güneşte ya da ateşte pişirilerek kurutuluyordu, böylece uzun süre saklanabilecek dayanıklı bir hale geliyordu. Kamış bölgenin her yerinde rastlanan bir materyaldi. Dayanıklı olmamasına rağmen, yumuşak kil tabletlere yazarken kullanılmak için yeterli idi.”²⁵

Bu nedenlerle, Mezopotamya halklarının, doğal bölgesel şartların etkisiyle, yerel ve doğal kaynaklardan yararlanarak, kil ve kamışı yazı malzemesi olarak seçmesi, doğal coğrafi çevrenin çiviyazısının özellik ve biçimini meydana getirmesi önemli temel etkenlerdendir.

²² Hırçın, *age.*, s. 23-24.

²³Johannes Friedrich, *Kayıp Yazılar ve Diller*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2000, s. 46.

²⁴ Samuel Noah Kramer, *Sümerler*, Kambalçı Yayınevi, İstanbul 2002, s. 13.

²⁵ Kramer, *age.*, s. 13-14.

5.2. Bölgesel Unsurların Fal Yazıtlarında Kullanılan Malzemelere Olan Etkisi

Fal Yazıtlarındaki durum çok farklıdır. Fal Yazıtlarının önemli yazı materyali olan kaplumbağa kabukları, Anyang bölgesi ve yakın çevresinde bulunan bir materyal değildir.

“Çin’deki hem antik kitaplar ve kayıtlar, hem de çağdaş kaynaklar incelendiğinde Çin’de kaplumbağalar en çok Uzun Nehir²⁶ ve İnci Nehir²⁷ havzalarında bulunurlar. Henan Eyaletine ait yerel kayıtlara göre kaplumbağaların buldukları ilçe sayısı on sekizdir. Bu on sekiz ilçe Anyang’ın kuzey ve güney taraflarına düşer.”²⁸ “Fal Yazıtlarında kullanılan kaplumbağa kabukları özellikle Çinin güney ve batı bölgelerindeki derebeylerinin hükümdara ödedikleri haraçlardır.”²⁹ “Biyologların Anyang Yin kalıntılarından çıkan, kaplumbağa kemikleri üzerinde yaptıkları incelemeler sonucunda bu tür kaplumbağaların sadece güney bölgelerde Fujian, Guangdong, Guangxi, Hainan, Taiwan’da görüldüğü ortaya çıkmıştır.”³⁰ Görüldüğü gibi Fal Yazıtları yazıcıları, bölgesel kaynaklardan yararlanmayıp çok uzaklardan toplanmış yazı materyallerini kullanmışlardır.

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı gibi, doğal ve coğrafi çevre faktörlerinin Çiviyazısı ve Fal Yazıtları üzerinde yaptığı etkiler oldukça farklıdır. Çiviyazısı bakımından, doğal coğrafya ve çevrenin etkisi ile kilin yazı malzemesi olarak seçilmesi, eninde sonunda çiviyazısının özellik ve biçimini belirlemiştir. Fal Yazıtlarında, yazının özelliği ve tarzı doğrudan yazı malzemesinin niteliğinden kaynaklanmış olmasına rağmen doğal ve coğrafi çevre, kaplumbağa kabuklarının seçilmesinde belirleyici bir faktör değildir. Öyleyse daha derin bir düzenin bulunması gereklidir ki, Çiviyazısı ve Fal Yazıtları olgusunun özü anlaşılabilir.

6. Çiviyazısı ve Fal Yazıtlarının İşlevi

Çiviyazısı ve Fal Yazıtlarının özünü anlamak için, dış görünüşlerinin, kullanılan malzeme ve yöntemin neler olduğuna bağlı kalmadan, hangi amaçla meydana getirilip kullanıldığını incelemek gerekir.

²⁶ Çin’in en uzun dünyanın ise üçüncü uzun nehridir. Toplam uzunluğu 6300 km’dir. Kaynağı Çin’in batısındaki Tibet Platosundan başlar doğuya doğru akarak Doğu Çin Denizine dökülür. Çin’in batı bölgesini doğu bölgesine bağlayan bir su yolu gibidir.

²⁷ Güney Çin’in en büyük nehridir. Uzunluğu 2400 km’dir.

²⁸ Lu Jiefeng, 2005, Zongdi 114 Qi, s. 41.

²⁹ Wang Yuxin, *age.*, s. 123.

³⁰ Wang Yuxin, *age.*, s. 121.

6.1. Çiviyazısının İşlevi

“Çiviyazısının ortaya çıkışı ve gelişimi toplumsal koşullara bağlı bir süreçtir. M.Ö. 4000’li yıllarda, tarıma dayalı üretimin gelişmesiyle birlikte, üretilen bazı ürünlerin elde kalması, saklanan, toplanan, değiş tokuş edilen ve dağıtılan ürünlerin kaydının tutulması ve hesabının yapılması gereksinimini doğurmuştur. Sümerler, taşların veya kil tabletlerin üzerine resim çizerek bir şeye olan sahipliklerini göstermişlerdir. Daha sonra tapınak papazlarının tapınak mallarını ve çeşitli ticaret mallarının tapınağa giriş çıkış kayıtlarını tutmaya başlamaları ile pek çok doğal resimsel işaretler bir araya getirilerek, bu kayıtlarda sadece nesnelere değil, eylemler ve fikirler de anlatılmaya başlandı. Bu dönemdeki yazı, artık piktografik işaretlerle soyut düşünceleri de ifade etmeye başlamıştır.”³¹ “Çivi yazısının ortaya çıkışı, ekonomik ve ticari faaliyetler ile toplumsal ihtiyaçları karşılamaya dayalı olmuştur. Yazı daha sonraki aşamalarda toplumsal hayatın her alanına nüfuz etmiştir.

Asur’un başkenti Ninova’da hükümdar Asurbanipal’in kütüphanesinde, Mari Sarayının arşivinde ve başka birçok yerde çok sayıda kil tablet ortaya çıkarılmıştır.”³² “İçerik bakımından diplomatik yazışmalar, bürokratların raporları, hukuki belgeler ve mahkeme kararları, tıbbi tedavi yöntemlerini, ticari kayıtlar, ekonomi, siyasi, edebi, bilimsel belgeleri kapsamaktadır.”³³

“M.Ö.1500 yıllarında, Çiviyazısı Mezopotamya’da yaşayan farklı halklar tarafından yaygın bir şekilde kullanılmasının yanı sıra, Eski Mısır ile olan iletişim de bile kullanılmıştır.”³⁴

Çiviyazısının gerçekleştirdiği işlev, tanımlama, kaydetme, iletişimi ve bilgi aktarımını sağlamaktır. Sıkça kullanıldığından, çok geniş bir alana yayılmış olduğundan ucuz ve kolay ulaşılabilecek malzemelerin seçilmesi doğaldır. O zamanki doğal coğrafi faktörlerin etkisiyle bilim ve teknolojik gelişimin sınırlı olması gibi etkenlerle, kil tablet en uygun seçim olmuştur. Bu seçimin temelinde öznel yaratıcılıktan ziyade, yazının ardında saklanan işlev ve kullanım amacına olan gereksinim yatmaktadır.

³¹ Pulhan, *age.*, s. 47.

³² Kramer, *age.*, s. 28.

³³ Muazzez İlmiye Çığ, *Ortadoğu Uygarlık Mirası-1*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2008, s. 96.

³⁴ Çığ, *age.*, s. 50.

6.2. Fal Yazıtlarının İşlevi

“Fal Yazıtlarının bulunması, bir rastlantı sonucu olmuştur. 20. yüzyılın başlarında bilimadamları, Henan eyaletine bağlı Anyang şehrinin kuzeybatısında yer alan Xiaotun köyündeki köylüler tarafından tesadüfen toplanıp ilaç ham maddesi diye satılan kaplumbağa kabukları ve hayvan kemikleri üzerinde eski yazılar olduğunu keşfettiler. Daha sonra geniş araştırma başlatan Çinli bilimadamları, kaplumbağa kabukları ve hayvan kemikleri üzerindeki yazıların Shang Hanedanlığı dönemine ait olduğunu tespit ettiler.”³⁵ “Bugün kaç tane Fal Yazıtının ilaç olarak kullanıldığı ve yok edildiği bilinmemektedir. Bu da onarılamaz bir kayıptır.”³⁶

“Yin Şehri kalıntılarından kalma Fal Yazıtlarının neredeyse hepsi, Yin Shang döneminin tinsel kültürünün bir göstergesidir. Antik Çin’de gelecekle ilgili kehanette bulunmak ve fal bakmak, siyasal yaşamda önemli bir yere sahipti. Shang Hanedanlığında dünyadaki herşeye “Göğün” yani Tanrının hakim olduğu düşünülür, hükümdarı da “Göğün Oğlu” yani Tanrının oğlu olarak görürlerdi. Hükümdarın görevi de “Göğün” emirlerine itaat etmektir. Hükümdar ile Gök arasındaki iletişim de Fal Yazıtları aracılığı ile olurdu. Kaplumbağa kabukları ve hayvan kemiklerine yazılan gelecekle ilgili kehanet soruları ile Göğün emirleri öğrenilmeye çalışılırdı.”³⁷ Bu amaca bağlı olarak kaplumbağa kabuklarının yazı malzemesi olarak kullanılması o dönem için en uygun bir seçim olmuştur. Bunun iki nedeni vardır:

Birincisi “kaplumbağa kabukları ve hayvan kemikleri, ateşe tutulup ısıtıldığında çatlaklar oluşmakta idi. Fala bakan kişi de, bu çatlakları yorumlayarak sorulan sorular karşısında iyi ve kötü gelecek hakkında kehanette bulunuyordu yani fala bakıyordu. Daha sonra kemiklerin üzerine yazılmış bu soruların yanlarına cevapları ve kehanetin gerçekleşip gerçekleşmediği yazılıyordu.”³⁸

İkincisi, “Fal Yazıtlarının büyük bir bölümü, Shang Hanedanlığı ile ilgili ya da Shang Hanedanlığı hükümdarlarının kişisel kehanetlerini içeriyor olmasıdır. Küçük bir kısmı ise Shang Hanedanlığı hükümdarlarıyla yakınlığı olan soyluların kehanet kayıtları idi.”³⁹ Bundan da anlaşılacağı gibi, Fal Yazıtlarının bu dönemde geniş bir alana yayılıp

³⁵ <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter14/chapter140102.htm> (erişim tarihi: 31.07.2014)

³⁶ Shen Zhiyu, “Jiaguwen Jiangshu”, Shanghai Shudian Chubanshe, Shanghai, 2002, s. 1.

³⁷ Lu Jiefeng, *age.*, Zongdi 114 Qi, s. 41.

³⁸ Wang Yuxin, *age.*, s. 128-129.

³⁹ Lu, *agm.*, s. 41.

kullanılmasına gerek olmadığı gibi, halk tarafından öğrenilip anlaşılmasına da gerek yoktu. Doğal olarak kullanılan yazı malzemelerinin de kolay elde edilen ve bol bulunan bir malzeme olması gerekmiyordu. Aksine fal bakarak kehanette bulunmanın otoritesini ve gizemini korumak için aynı zamanda hükümdarın yüksek ve güçlü mevkisini, halktan farklı olduğunu göstermek için, böyle değerli ve zor bulunan malzemelerin seçilmesi gerekliyordu. Tanrılaştırılarak abartılmış bu otorite ve gizem, ancak Güneyde yetişen, değerli ve zor bulunan kaplumbağa kabukları ile sağlanabilirdi. Fal Yazıtlarında, politika ve inancın etkisi doğal coğrafyanın önüne geçerek yazı malzemesini ve tarzını belirlemiştir. Burada da aynı şekilde yazının ardına saklanan işlev ve kullanım amacına yönelik olan gereksinim yani “kehanetleri kaydetmek” etkili olmuştur.

7. Sonuç

Çiviyazısı, tarih boyunca uzunca bir süre farklı uluslar ve devletler arasında iletişim aracı olmuştur. Elamlılar, Hititler, Huriler ve Kenanlılar Mezopotamya dilini ve yazısını kullanmışlardır.

Yazı tarihinde alfabenin ortaya çıkışı çok önemli bir dönüm noktasıdır. Bu alanda öncülüğü Ugaritliler üstlenmiştir. “Sümer Babil çiviyazısına dış görünüşüyle benzeyen, kil üzerine yazılan, fakat alfabetik olan Ugarit dilinde 30 işaret ve bir de kelime ayraç kullanılmıştır. Bu işaretler İbrani ve Fenike alfabelerinde olduğu gibi sessiz harfleri ifade eder, Ugarit alfabesinde ayrıca 3 tane sesli harf bulunmaktadır.”⁴⁰ Fakat bu alfebe yaygınlaşmamıştır. Yakındoğudaki en eski alfabe yazısına örnek oluşturduğu söylenmektedir.

Geç Hitit Devletleri döneminde Hitit hiyeroglifleri önem kazanmış, aynı zamanda Arami ve Fenike alfabeleri kullanıma geçmiştir. Böylelikle çivi yazısı önemini yitirmeye başlamıştır. Fenikeliler çevrelerindeki halklarla ticaret yapıyor, bu yolla da alfabelerini tanıtmaya olanağı buluyorlardı. Böylece Fenike yazısı, geniş bir alana yayılarak günümüz alfabe sisteminin temelini oluşturmuştur. Kil üzerine yazılan bu alfebenin, çiviyazısının art arda geçirdiği değişimlerin sonucunda ortaya çıkmış olabileceği görüşü yaygındır.

Çiviyazısı ve Fal Yazıtları piktogramlardan gelişmiş, gelişim sürecinde benzer soyutlaşma ve sembolleşme özellikleri geçirmiş olmalarına rağmen çiviyazısı günümüze kadar gelememiştir. Çağdaş Çin yazısının yapısı genel olarak Fal Yazıtlarının yapısıyla aynıdır. Yani şu anki Çin yazısı ideogram özelliği taşıyan bir resim yazısıdır. Çiviyazısının

⁴⁰ Hırçın, *age.*, s. 20.

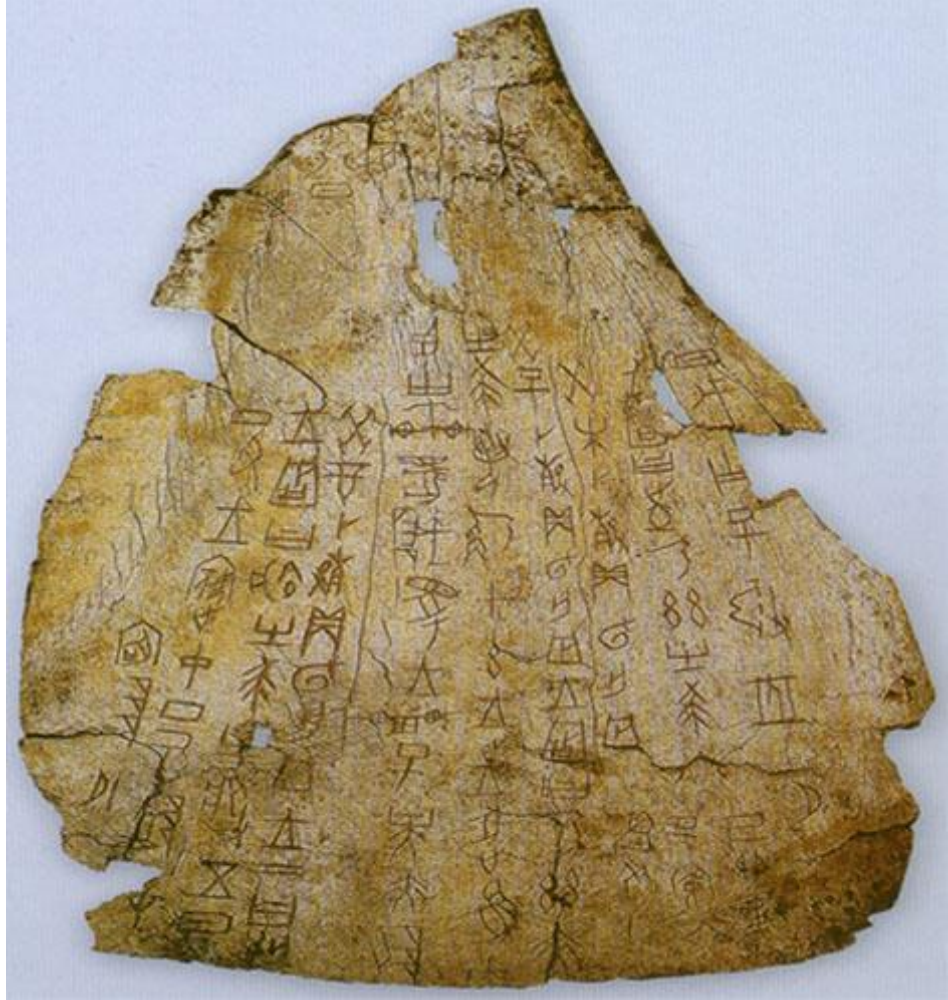
aksine Fal Yazıtları toplumsal gelişimine uyum sağlayarak 21. yy.'da hâlâ kullanılmaktadır. Çin yazısı nitelik bakımından bir değişikliğe uğramamıştır. Birçok im birkaç bin yıl önce Fal Yazıtlarında kullanıldığı gibi, günümüzde de hâlâ aynı biçimiyle kullanılmaya devam etmektedir.

Çiviyazısı ve Fal Yazıtları üzerine yaptığımız bu çalışma, iki yazı sistemi arasındaki farklılıkların temel nedenlerini ortaya koymaktadır. Çiviyazısı ve Fal Yazıtları arasındaki farklılıkların nedenleri; yazıyı icat ederek geliştirip kullanan halkların yaratıcılık yeteneklerinden çok, farklı işlevlerin, amaçların, çeşitli gereksinimlerin, doğal coğrafi şartların, politika ve inanç gibi birçok faktörün etkisiyle değişik malzeme, yazma aracı ve yöntemlerin tercih edilmesine bağlı oluşmuştur. Yazının icadı ve kullanımındaki işlevler farklı olsa da, yaratma sürecindeki meydana getirme aynı mantıkla olmuştur. Bu da yazılı kayıt sisteminin ortaya çıkışını sağlayan toplumsal koşullara bağlı olarak o dönemdeki ihtiyaçları karşılamaya yönelik olmasıdır.

KAYNAKÇA

- Çiğ, Muazzez İlmiye, *Ortadoğu Uygarlık Mirası-1*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2008.
- Faulmann, Carl, *Yazı Kitabı*, çev. İtir Arda, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2001.
- Friedrich, Johannes, *Kayıp Yazılar ve Diller*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2000.
- Hırçın, Selen, *Çiviyazısı*, Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları:2, İstanbul 1995.
- Jeans, Georges, *Yazı İnsanlığın Belleği*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002.
- Kramer, Samuel Noah, *Sümerler*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2002.
- Lu, Jiefeng, “Xiexing Wenzhi Yu Jiaguwen De Shili Bijiao Yanjiu”, Yishu Sheji Luntan, 2005.
- Nafiz, Aydın, *Sümerce Dilbigisi*, Antalya 2000.
- Pulhan, Gül, “Yakındoğu’da Yazının Ortaya Çıkışı”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, Tarih Vakfı, İstanbul 2003.
- Shen, Zhiyu, “Jiaguwen Jiangshu”, *Shanghai Shudian Chubanshe*, Shanghai 2002.
- Wang, Yuxin, “Zhongguo Jiaguwen Xue”, *Shanghai Renmin Chubanshe*, Shanghai 2009.

<http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter14/chapter140102.htm> (erişim tarihi: 31.07.2014)

Resim 1 Fal Yazıtları(Baidu.com)

Resim 2 Fal Yazıtları(Baidu.com)

Resim 3 Çivi yazısı (Baidu.com)

Resim 4 Çiviyazısı (Baidu.com)

Resim 5 Kios Silindiri (azbilgi.com)